

3.7. СУД-ҲУҚУҚ МАВЗУСИНИ ЁРИТИШДА ЖУРНАЛИСТНИНГ КАСБИЙ АХЛОҚИ

Режа:

1. Суд залидан репортажларни ёритишда ахлоқий қоидалар.
2. Журналистлар суд-ҳуқуқ мавзусида ахборот бериш.
3. Судьялардан интервью олиш.

Асосий тушунчалар: айб, суд, суд жараёни, суд ҳукми, суд-ҳуқуқ, айбсизлик презиумцияси.

Мавзу бўйича адабиётлар:

1. *Социальная работа с инвалидами» Е.Р.Ярская-Смирнова, Э.К.Наберушкина.М., 2003.*
2. <http://binafsha.uz/blog/?p=664&lang=ru&i=1>
3. <http://www.lex.uz/acts/20596>
4. <http://www.lex.uz/acts/20596>

Суд залидан репортажларни ёритишда қайси ахлоқий қоидаларга риоя қилиш керак? Суд жараёнини ижтимоий тармоқларда ёритиш мумкинми? Албатта, мумкин. Фақатгина суд очик бўлиб, раислик қилувчи судья жараённи фото ва видео суратга олишга рухсат берса. Аммо Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг **113-модда** моддасида ёзилишича, “Ҳамма судларда ишлар очик кўрилади. Ишларни ёпиқ мажлисда тинглашга қонунда белгиланган ҳоллардагина йўл қўйилади”¹.

¹ <http://www.lex.uz/acts/20596>

Очиқ судларда ҳар ким қатнашиши мумкин. Шунингдек, давлат сири ёки қатнашчиларнинг шахсий ҳаёти билан боғлиқ ёпиқ суд мажлислари бўлиб, унга фақатгина суд раисининг рухсати билангина қатнашиш мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги қонун фақатгина журналистларнинг фаолияти мувофиқлаштиради. Блогерлар фаолияти қонун назаридан четда қолади. Аммо шунга қарамай асосий қомусимизнинг **29-моддасида** “Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир”² деб белгилаб қўйилган.

Айтиш жоизки, оммавий ахборот воситаларида чоп этилаётган материаллар ҳолис, беғараз ва қонуний асосда ёзилган бўлиши кераклигига эътибор қаратди. Чунки ноҳолис фикр жамоатчилик ўртасида нотўғри тасаввур шаклланишига сабаб бўлиши мумкин. Бинобарин, суд ҳокимияти ҳам, оммавий ахборот воситалари ҳам жамиятда қонунийликни таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини кафолатли ҳимоя қилиш йўлида фаолият юритади.

Журналистлар суд-ҳуқуқ мавзусида ахборот беришда баъзи қоидаларга амал қилишлари лозим:

- ✓ Ҳар бир таҳририят ўз аудиториясининг ҳуқуқий эҳтиёжлари, қизиқишлари ва кутувларини ўрганиб бориши мақсадга мувофиқ;
- ✓ Зарур ҳолатларда сукут сақлаш, ахборотни бир томонлама мазмунда бериш, далил исботсиз материал чоп этиш ёки қаҳрамонларга турли салбий мазмундаги ёрлиқларни “ёпиштириш” каби иллатлардан қочиш;

² <http://www.lex.uz/acts/20596>

- ✓ “айбсизлик презиумцияси”га риоя этиш;
- ✓ оммавий аудиторияга тушунарли тилда ахборот етказиб бериш;
- ✓ ОАВ материалларида фуқароларнинг фикр-мулоҳаза ва қарашларига кенг ўрин бериш, уларни манзилли ва мақсадли тарзда тайёрлаш.

Журналист суд жараёнини ёритар экан, албатта судьядан рухсат олиши зарур. [https://my.sud.uz/#/#online service](https://my.sud.uz/#/#online_service) сайтида бевосита судларга электрон шаклда мурожаат қилиш мумкин. Буни суд жараёни бошлангунига қадар амалга ошириш лозим. Агарда судья сизга видео ёки фотосуратга олишга рухсат берса, судья ёзма рухсат бериб, бу ҳақида суд жараёни бошида ҳаммага эълон қилади.

Агарда журналист судьядан интервью олмоқчи бўлса нима қилиш лозим?

Судья интервью беришга ўз хоҳиши билан рози бўлса, ҳеч қандай муаммо йўқ. Аммо судьяни бунга мажбурлаб бўлмайди. Айтиш жоизки суд залидан интервью олишга йўл қўйилмайди.

Судьялардан интервью олишга тайёргарлик кўриш ва олиш бўйича журналист ва блогерларга тавсиялар:

- интервьюга тайёрланиш жараёнида судьяни Кодексида кўрсатилмаган ҳуқуқбузарликка ундамаслик учун, “Судьяларнинг одоб-ахлоқ кодекси”ни яхшилаб ўрганинг;
- судьяга ўзингизни таништириб, интервью қачон ва қайси ОАВда чоп этилишини аниқ айтинг?
- саволларни судьянинг шу соҳага масъуллигидан (*Н.Қ: жиноят ишлари бўйича судьяга шу йўналишда, хўжалик ишлари бўйича судьяга эса соҳага доир саволлар берилиши лозим*) тузиб чиқиб, умумий саволлардан иложи бўла қочинг;

- судьялар жуда банд инсонлардир, шу сабабли интервью вақтини олдиндан келишиб, саволларни аниқ тузишга ҳаракат қилинг;
- респондентга нисбатан ҳурматда, сабрли бўлиб, очик юз, суҳбат предметини яхши тушинган ҳолда профессионал даражада интервьюни олишга ҳаракат қилинг;
- интервью олиш жараёни кўнгилдагидек бормаса, жаҳлингиз чиқмасин. Берган саволингизга жавоб ола олмасангиз унга бир неча маротаба қайтишдан уялманг;
- судья ҳали ёпилмаган ишни шарҳлашга ҳаққи йўқ, буни унутманг!

Адвокатдан интервью олиш мумкинми?

Журналист суд жараёнида ўзини қизиқтирган саволлар билан **адвокатга ҳам мурожаат** қилиши мумкин. Аммо у гувоҳ ёки жабрланувчининг унга ишониб айтган маълумотларни (гувоҳ ёки жабрланувчининг розилигисиз) ошкор этишга ҳаққи йўқ. Адвокат тергов сирини сақлаши лозим. Шунингдек, адвокатлар ўз ҳамкасбларининг фаолияти ҳақида гапиришдан тийиладилар.

Халқ маслаҳатчиларидан суд залида интервью олиш мумкинми?

Йўқ, мумкин эмас. Аввало иш якунланиб, ҳукм ўқилгунга қадар халқ маслаҳатчилари билан алоқага киришиш тақиқланади. Уларни фақатгина ҳукм ўқиладигандагина умуми планда сурат ёки видеога тушириш мумкин. Халқ маслаҳатчилари холис, бетараф бўлиб, адолатли ҳукм чиқарилишига ёрдам бермоқлари лозим.

Суд залидан репортаж тайёрлашда журналист ва блогерлар бир нечта ахлоқ қоидаларига амал қилишлари лозим:

-суд жараёни қатнашчиларининг шахсий маълумотларини ОАВ ёки ижтимоий тармоқларда ошкор этмаслик;

-вояга етмаганларни уларнинг ота-оналари рухсатисиз сураётган ёки видеога олмаслик ва тарқатмаслик;

-зўравонлик қурбонига айланган вояга етмаганлар ҳақидаги, уларнинг шахсини аниқлаштиришга хизмат қиладиган маълумотларни, яъни фамилияси, исми, унинг фото ёки видеосурати, ота-онаси ёки васий шахс маълумотлари, овозининг аудиоёзуви, иш ёки ўқиш жойининг манзилини ОАВ ва ижтимоий тармоқларда тарқатмаслик зарур.

Ҳуқуқбузарликларнинг қурбони бўлган вояга етмаганлар ҳақидаги маълумот фақатгина учта ҳолатда ошкор этилиши мумкин:

- агарда 14 ёшга тўлмаган, вояга етмаган шахснинг ота-онаси ёки васий шахснинг ёзма розилиги бўлса;
- агарда унинг ота-онаси ёки васий шахси болага нисбатан ҳуқуқбузарликни содир этишда гумон қилинаётган ёки айбланаётган бўлса;
- агарда катталарнинг розилигини олишни имкони бўлмаса. Масалан, вояга етмаган шахснинг ота-онаси боласига нисбатан ҳуқуқбузарликни содир этган бўлса.

<p>! Ҳукм ўқилиб, кучга кирмагунича ҳеч бир инсонни жиноятчи деб аташ мумкин эмас.</p>

Судда иши кўрилайётган шахс жиноят содир этилганидан бошлаб, турли хил босқичларда турлича айтилади:

- **ҳибсга олинган** (ҳукукбузарлик содир этишда гумон қилиниб, ички ишлар ходимлари томонидан ҳибсга олинган шахс);
- **гумон қилинувчи** (ҳукукбузарлик содир этишда гумон қилиниб, унга нисбатан жиноий ёки маъмурий иш қўзғалтилган шахс);
- **айбланувчи** (айбланувчи сифатида жиноий ишнинг терговига жалб этилган, ёки бевосита жиноят содир этган ва ҳибсга олинган шахс);
- **судланувчи** (содир этган ҳукукбузарлиги бўйича суд тайинланган шахс);
- **судланган** (унга нисбатан айбловчи ҳукм чиқарилган шахс);
- **оқланган** (унга нисбатан оқловчи ҳукм ўқилган судланувчи).

Журналист суд жараёнларини ёритишда қуйидаги ахлоқий қоидаларга риоя этиши мақсадга мувофиқдир:

1. Судланувчининг миллати, ирқи, жинсидан қатъий назар ҳукуқи ва шаънини ҳурмат қилиш;
2. Ёритаётган материаллардаги ҳар бир қаҳрамонни тасвирлашда холислик, беғаразлик тамойилларига риоя этиш;
3. Ҳукуқий терминларни билиш ва уларни тўғри, ўзининг асл маъносида қўллаш;
4. Суд жараёнига аралашмаслик;
5. Судланувчи вояга етмаган шахсларни уларнинг ота-онаси ва васий шахсининг рухсатисиз ошкора этмаслик;
6. Суд ҳукми чиқмай ва кучга кирмай туриб ҳеч кимни айбламаслик;

7. Жисмоний камчилиги бор инсонларни уларнинг айби бўйнига кўйилиб, ҳукм ўқилган бўлсада, нуқсонларини тилга олиб айбламаслик;
8. “Айбсизлик презумпцияси”га риоя этиш;
9. Судьянинг рухсатсиз ишга ҳалақит бериши мумкин бўлган гувоҳ ёки судланувчини қораловчи ёки оқловчи аудио ёки видео ёзувларни кўймаслик;
10. Шахснинг шахсий ҳаётига аралашмаслик;
11. Суд жараёни ёки инсон шахси ҳақида асосланмаган миш-мишларни тарқатмаслик;
12. Ҳамкасбларнинг шаъни, кадр-қиммати, профессионал маҳоратини ҳурмат қилиш;
13. Ҳақиқатни тижорий-реклама, партия, лавозим манфаатларидан келиб чиққан ҳолда ўзгартириб бермаслик;
14. Жиноий иш бўйича журналистик суриштирув материаллардан шахсий манфаатлардан фойдаланмаслик;
15. Муаллифлик ҳуқуқига риоя этиш ва плагиатдан қочиш;
16. Инсон ҳиссиётлари устидан кулмаслик, ҳақорат қилмаслик;
17. Жабрланганларнинг интервьюсини уларнинг рухсатсиз эълон қилмаслик;
18. Тергов жараёнида аниқланган, зўравонлик қурбонига айланган аёллар, ёш болаларнинг ўта мудҳиш видео ва фотосуратларини бермаслик лозим.

Савол ва топшириқлар

1. Қонунчиликда журналистнинг судларда иштирок этиш ҳуқуқи белгиланганми?
2. Суд залидан репортаж тайёрлашда журналист ва блогерлар нималарга эътибор бериш керак?
3. Журналистлар суд-ҳуқуқ мавзусида ахборот бериш қоидалари?
4. Судда иши қўрилаётган шахс жиноят содир этилганидан бошлаб, турли хил босқичларда турлича айтилишини изоҳлаб беринг.